

УДК 008(379.831)

Є.С. Рахуба

СТАН РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Розвиток туризму відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем. У багатьох країнах світу за рахунок туризму створюються нові робочі місця, підтримується високий рівень життя населення, створюються передумови для поліпшення платіжного балансу країни. Необхідність розвитку сфери туризму сприяє підвищенню рівня освіти, вдосконаленню системи медичного обслуговування населення, впровадженню нових засобів поширення інформації і т.д. Туризм позитивно впливає на збереження та розвиток історико-культурної спадщини, веде до гармонізації відносин між різними країнами й народами, змушує уряди, недержавні організації та комерційні структури брати активну участь у справі збереження й оздоровлення навколишнього середовища.

Туристична галузь впродовж останніх років характеризується позитивною та сталою динамікою. Неухильне зростання кількості туристів та обсягів наданих їм послуг, комплексний підхід до розвитку туризму, готельного господарства та курортів на місцевому рівні, підтримка розвитку малого і середнього бізнесу у туристичній сфері створили новий імідж українського продукту, конкурентоспроможного у нашій державі та за кордоном.

Аналіз наукової та фахової літератури свідчить про активне науково-практичне опрацювання даної проблеми в Україні. В дослідженнях А. Бусигіна, Е. Маслова, Г. Вишневської, В. Федорченка, Т. Божук, Л. Прокопчук розглядаються історико-культурний контекст розвитку туризму, особливості створення регіональних туристичних продуктів на основі історико-культурної спадщини.

Метою статті є висвітлення проблем розвитку туристичної індустрії в Україні.

Для досягнення наміченої мети були опрацьовані роботи вітчизняних науковців, що досліджують вітчизняну організацію туристської діяльності (О. Седик, М. Грицик, Г. Зінов'єв, М. Шпарик, М. Щепець).

Для аналізу ситуації у туристичній галузі України є показовим стан справ у різних регіонах України. Для цього було розв'язано низку важливих проблем для поліпшення готельної, туристичної, екскурсійної інфраструктури [9; 8].

Щорічно київські туристичні фірми обслуговують 1/3 частину іноземних туристів із 126 країн світу безпосередньо в Україні та майже 2/3 вітчизняних туристів, подорожуючих за кордон. Для розвитку туристичної галузі Києва сприяє розробка нових екскурсійних маршрутів (міських автобусних, пішохідних, музейних, замських автобусних, теплохідних) та видання анотованого переліку екскурсій «Київ екскурсійний»; створення й організація роботи міського порталу туризму; діяльність міського туристично-інформаційного центру (ТІЦ); участь протягом 2006-2013 рр. у міжнародних і вітчизняних туристичних виставках, де презентувалися туристичні можливості Києва шляхом розповсюдження високоякісної рекламно-інформаційної продукції різними мовами; випуск рекламно-інформаційної та сувенірної продукції про туристичні можливості Києва (буклети, путівники, журнали, довідники тощо), що дозволяє популяризувати туристичний потенціал Києва в Україні та за кордоном; розвиток готельної мережі міста [11].

Привабливим для туристів є величезний історико-культурний потенціал столиці. У Києві нараховується понад 2 тис. об'єктів старовини. Популярними у туристів є зведені в XI-XII ст. Софіївський собор і Києво-Печерська лавра, занесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. До реєстру національного культурного надбання входять майже 400 пам'яток архітектури, 23 – археології, 25 – історії і 9 – монументального мистецтва.

В оптимізації роботи туристичної індустрії у Києві працюють екскурсійні центри. Нині підготовлено понад сто тематичних екскурсій. Науковці-економісти доводять, що

екскурсії рентабельні. 12% столичного турпродукту припадає саме на цей вид діяльності.

Туристичний арсенал Києва має й ландшафтні парки, це – Голосіївський, Лиса гора, Партизанської слави, «Феофанія»; а на південній околиці – заказник загальнодержавного значення «Лісники».

Столиця багата на пам'ятки садово-паркового мистецтва. Найбільш відвідувані серед них – Аскольдова могила, парки Слави, Політехнічного інституту, ім. Т. Шевченка, Хрещатий, а також чимало озер, ставків, урочищ, які останнім часом розчистили та облаштували. Київ має 56 санаторно-курортних закладів, у яких кожен рік відпочивають десятки тисяч дітей та дорослих [11]. Водночас, слід зауважити, що розвиток туристичної галузі у столиці стикається і з певними проблемами. Так, у пресі підкреслюють, що розвиток туристичної інфраструктури столиці спостерігається лише у планах. Поки ж у готелях на 30-40% зменшилась кількість клієнтів. Розвиток інфраструктури держава не фінансує. Привабити європейського туриста Україна може хіба що своєю «дикістю» – занедбанними дорогами та стихійними ринками під готелями. На сьогодні іноземні гості – це лише 12-15% від загального туристичного потоку в Києві. Тож працівники туристичної сфери столиці сподіваються на державну допомогу і вважають, що саме втручання держави дасть можливість подолати кризові явища та вийти у розвитку туризму на якісно новий рівень [10; 3].

Київська область має широкі можливості рекреаційної сфери, розвинута мережа унікальних лікувально-оздоровчих та санаторно-курортних закладів, понад 6 тис. культурних пам'яток, місця битв та історичних подій, 2 державних музеї – невелика частина того, що може привабити як наших земляків, так й іноземців.

Одним із привабливих в останні роки став широкомасштабний проект – парк «Київська Русь». Цей проект реалізувала благодійна організація «Слов'янський фонд» в 45-ти км від Києва в с. Копачів Обухівського району. Це справжнє середньовічне місто з палацами та монастирями, що відтворює атмосферу Київської Русі на основі науково підтверджених фактів [4].

Важливим завданням у загальній системі туристичного менеджменту України є збереження та раціональне використання туристичних ресурсів кожного регіону держави. Україна має великий потенціал. Так, у Черкаській області є культурно-історичні національні заповідники: Канівський, Чигиринський, Корсунь-Шевченківський. На території області розташовані заказники державного значення: Липівський, Русько-Полянський, Тарасів Обрій, та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва державного значення: Тальнівський, Козачанський, Корсунь-Шевченківський, парк світового значення – дендропарк «Софіївка».

Екскурсійна справа на Черкащині створювалася ще у XIX ст. У 90-х роках XX ст. робота туристичних підприємств області спрямовувалась на зовнішній туризм. Але сьогодні туристична сфера Черкащини зайнята пошуком нових форм роботи. У Черкасах створений туристично-інформаційний центр, метою якого є надання інформаційних послуг про туристичні маршрути, історичні пам'ятки, мережу розважальних, оздоровчих закладів тощо. Передбачається, що центр стане довідковою службою для туристів, а також займатиметься рекламуванням наданих туроператорами послуг. Важливою метою створеного цього центру є розробка бренду міста, популяризація Черкас в Україні та за кордоном. Туристів із сусідніх країн запрошуватимуть через Інтернет. Завдяки нинішній кризі, – вважають фахівці, – місто має унікальний шанс повернути ситуацію 30-річної давнини, коли Черкаси відвідували тисячі гостей із країн колишнього СРСР. Адже зараз, як показує статистика, більшість людей відмовляється від відпочинку на дорогих курортах, надаючи все більше переваги вітчизняним здравницям. А Черкащина – не менш цікавий і привабливий для туристів край [5].

Справжній туристичний бум пережив у 2008 році Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній». Кількість його відвідувачів, порівняно з попередніми роками, зросла на 55 тис. і перевищила 255 тис. осіб. На тисячу більше

проведено й екскурсій – майже 3,5 тис. Підвищенню інтересу до чернігівських пам'яток сприяє велика науково-просвітницька робота, яку проводять працівники установи. Вони беруть участь у туристичних ярмарках, різноманітних мистецьких заходах. Архітектурні пам'ятки міста відвідали журналісти з Республіки Білорусь та всіх областей України. Вони дізналися про історію стародавнього міста над Десною, були вражені його красою і віковим спокоєм. Загалом за останні 40 років, що минули з часу перетворення заповідника у самостійну установу, його пам'ятки та виставки відвідало 9 млн. туристів, у т.ч. урядові делегації з Франції, США, Росії, Великої Британії, Японії, Канади, Іспанії та ін. країн [8].

Важливою подією для розвитку туризму у Чернігові стало відкриття у місті туристсько-інформаційного центру. Ця служба сприяє створенню позитивного іміджу області та її міст серед гостей та туристів. Центр надає допомогу у вивченні пам'яток архітектури, культури, історії. Він презентує культурні, спортивні заходи, екскурсійні пропозиції та інше. Крім цього, Центр має свій сайт, на якому розміщено багато корисних повідомлень про історію цього мальовничого краю [17]. Також у Чернігові почали працювати екскурсійні таксі. Поки що екскурсію проводять водії таксі, але згодом її текст буде професійно записано в аудіо форматі. Запис подаватиметься блоками, залежно від прибуття до конкретної історичної пам'ятки. Також слід підкреслити, що власне екскурсія є безкоштовною. Клієнт сплачує лише за показниками таксометра. За попередніми підрахунками, тригодинна екскурсія Черніговом коштуватиме 100-120 гривень. Поки що новим видом послуг місцевого туристичного ринку скористалося небагато гостей. Зараз в обласному центрі Чернігівщини працюють 13 екскурсійних таксі. Цей проект є складовою туристичного маршруту «Автоекскурсії Черніговом», презентованого управлінням туризму та інвестицій Чернігівської міської ради [1].

Міська влада Полтави у рамках програми «Полтава туристична» підготувала висококваліфікованих екскурсіводів, які змогли б компетентно, цікаво та доступно інформувати гостей, передаючи їм неповторну атмосферу Полтави. Після захисту наукових робіт отримали дипломи про набуття фаху екскурсівода більше 100 осіб. У них за плечима – понад 900 годин теоретичних і практичних занять. Підготовка гідів стала можливою завдяки угоді, укладеної управлінням культури міськвиконкому та інститутом туризму Федерації профспілок України [12].

У Запорізькій області діє регіональна електронна карта туристичних об'єктів та інформаційний центр для туристів: мандрівники можуть дізнатися все про туристичну інфраструктуру Запорізького краю та вибрати собі маршрут до душі, не виходячи з дому. Єдине, що кульгає – туристична інфраструктура, що мала б забезпечувати закордонним гостям європейський рівень комфорту. Тому в місцях туристичного паломництва буде збудовано готелі, кемпінги, під'їзні шляхи та інші об'єкти з обслуговування [13].

У регіоні розроблена програма комплексної розбудови курортно-туристичної зони. Вона стала одним з напрямів стратегічного розвитку Запорізької області, де також впроваджується проект спільного співробітництва влади, бізнесу і громадськості в розвитку інфраструктури регіону, розроблений за допомогою Канадського інституту урбаністики за підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку.

На Дніпропетровщині знаходиться 114 природно-заповідних територій і об'єктів, у тому числі 15 заказників державного та 33 – місцевого значення, 51 пам'ятки природи, 8 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища. До рекреаційних ресурсів області належать м'який клімат, мінеральні джерела, лікувальні грязі, курорт «Солоний Лиман» та інші місця відпочинку [15].

На Миколаївщині розпочато реалізацію нової інвестиційної моделі розвитку туристично-рекреаційного комплексу Чорноморського узбережжя «Чорноморська перлина». У 2008 року презентація проекту відбулася на одній з баз відпочинку очаківського району. На думку місцевих фахівців, область посідає одне з провідних місць в країні за цінними природними та історико-культурними ресурсами, здатними викликати значний інтерес у

вітчизняних та іноземних туристів [15].

Унікальний проект зі створення дніпровської «Венеції» реалізують на Херсонщині. Влада Голопристанського району області і власники місцевих підприємств, що працюють у сфері «зеленого» туризму, об'єднали зусилля для «оживлення» численних безлюдних острівців у плавнях Дніпра неподалік від с. Велика Кардашинка. «Зелені хутори Таврії» з'явилися на місці старовинних хуторів, які існували до початку ХХ ст. Тут відроджуються традиції наших предків і забуті ремесла. Територія комплексу займає понад 100 га, для зручності туристів організатори розділили її на три умовних маршрути: «Вільховий», «Квітковий» і «Розважайся-розвивайся». Кожен гість історико-розважального комплексу може спробувати себе в будь-якому вигляді стародавнього ремесла. Гроші вкладають поки що лише районні підприємці, а влада обмежується суто організаційною й технічною підтримкою [19].

Популярним місцем туристичного відпочинку не тільки для вітчизняних, а й для іноземних туристів стала Одеса. Приплив іноземних туристів в Одесу з кожним роком зростає. Більшість туристичних компаній, що пропонують багатоденні круїзи Чорним і Середземним морями, включають Одесу в обов'язкове місце заходження океанських пасажирських лайнерів. Стоянка великого океанського лайнера в акваторії морського вокзалу, враховуючи всі збори, коштує майже 50 тис. доларів США. Тож це є вигідним для міста і його мешканців [16]. Популярними є і винні тури, зокрема в Причорноморському регіоні України. Перші такі тури організувались у 2005 р. в Одеському регіоні, програми яких містили відвідування всього циклу виробництва вина.

У 2007 р. аналогічні туристичні програми Причорномор'я включали відвідування Одеського кон'ячного заводу, шампанських вин, відомих підприємств: «Коктебель», «Інкерман», «Масандра», «Таврія», «Новий Світ» та ін.

Водночас у туристичній галузі Одеської області є значні проблеми. Від колишньої слави одеських курортів залишилися одні спогади, відблиски фінансової удачі. Під загрозою знищення опинилися відомчі санаторії. Оздоровниці «ріжуться» на наділи, сотки, на яких миттєво з'являються особняки. Схожа доля чекає й дитячі центри відпочинку – з курортної карти Одеси вони зникають з катастрофічною швидкістю. Говорячи мовою медиків, курортно-санаторні установи Одеси ще не мертві, але й не живуть повноцінним життям [2].

Для поширення інформації про територіальні громади Вінниччини за кошти обласного бюджету в мережі Інтернет створено дві веб-сторінки – «Мое село» і «Мое місто». Новинку започаткувала громадська організація «Подільська агенція регіонального розвитку». Розроблена нею програма «Історія Вінниччини: від громади – до особистості» здобула перемогу в обласному конкурсі проектів розвитку територіальних громад. За отримані кошти створено нові сайти. На них виставляють інформацію про сільські, селищні та міські територіальні громади. Інформація подається у 3 розділах: «Історія громади», «Видатні люди громади» та «Найцікавіші історії і легенди громади» [6].

До головних підприємств-виробників, потенційних об'єктів винного туризму області, належать: ПАТ «Вікторія», НПП ТОВ «Нива», ТОВ ПТК «Шабо», ВАТ СП «Чорноморська перлина», ТОВ «Винхол Оксамитне», ЗАТ «Ізмаїльський винзавод», ВАТ «Харчовик», ТОВ «Агро-Південь», ЗАТ «Одеський завод шампанських вин», ОПХ ім. Суворова, ННЦ «ІВіВ ім. В. Таїрова, ТОВ «Ланжерон і К», підприємства п'яти приватних виноробів, вперше представлених на XI міжнародній виставці «Вино та Виноробство»: Г. Дімова, В. Живора, А. Шаповалова, Крістофа Лакарена, а також сімейної виноробні «Тіно». При всіх вищезгаданих виновиробничих підприємствах функціонують дегустаційні зали. За даними Асоціації виноробів Одеського регіону, таких підприємств понад 100, але більша частина має бути організована та реконструйована, щоб мати змогу долучитися до світового винного туризму [7].

Практично у всіх регіонах півострова АР Крим існують виноробні заводи. На Південному березі це «Масандра», «Магарач» і «Алушта»; у східному Криму – «Коктебель»,

«Судак», «Золоте Поле» і знаменитий завод шампанських вин «Новий Світ»; у західному Криму – винзаводи «Бахчисарайський», «Золота Балка», «Інкерманський», а також підприємства Архадересе та Севастопольський винзавод. При всіх вищезгаданих підприємствах функціонують дегустаційні зали та погребі [14; 19].

У Миколаївській області представлені Виноробний завод ТМ «Коблево», ВАТ «Радсад», ВАТ «Садвінпром» («Зелений Гай»), ТА «Сандора». На жаль на даному етапі дегустаційна інфраструктура майже не розвинена.

Херсонська область має ТМ «Вина Олішшя», АТ «Цюрюпинське», «Білозерський», «Таврія», «Кам'янський», ім. Солодухіна, Покришева, князя Трубецького, «Червоний Маяк», Херсонський винзавод. Дегустаційні зали облаштовані для відвідування при заводах «Таврія», «Вина Олішшя», «Білозерський», «Червоний Маяк».

Значну роль у розвитку винного туризму відіграють винні фестивалі. У Причорномор'ї започатковано низку таких заходів: фестиваль вина та джазу (травень, Ялта), фестиваль вина та живопису (вересень, Коктебель), фестиваль вина і винограду «Сонячна долина» (жовтень, Судак), фестиваль молодого вина на Дерибасівській (Одеса).

Потужний туристичний потенціал має і старовинний Львів. Місто, де щороку відбувається понад 100 фестивалів, у якому діє 60 музеїв, майже сотні храмів різних конфесій, стоїть низка пам'яток архітектури та культури і куди щороку приїздить понад мільйон туристів, давно вважається однією з культурних столиць України. В останні роки Львівщина приймає туристів із 34 країн світу. Його пріоритети туристичної галузі полягають у розвитку маршрутів, проведенні етнографічних і мистецьких фестивалів, відкритті туристичного центру у Трускавці, а також у виготовленні різних путівників, каталогів і календарів. Для втілення цих ініціатив обласний бюджет виділяє кожного року кошти. Свою частку вносить у справу і міська скарбниця. Завдяки цьому на стародавніх вуличках Львова нині дедалі частіше можна почути не тільки традиційно-гостьову польську мову, а й німецьку, іспанську, італійську, французьку та англійську.

Отже, на основі аналізу ситуації в туристичній галузі України, виявлено, що ефективне функціонування системи туризму неможливе без планування, регулювання, координації і контролю з боку центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, що здійснюють його розвиток. Необхідність державного регулювання туризму обумовлена, по-перше, специфічними особливостями туризму як виду економічної діяльності, що вимагає формування певної стратегії регулювання його функціонування; по-друге, тенденціями розвитку туристичної системи в сучасних умовах; по-третє, посиленням економічної, соціальної, культурної і політичної ролі туризму в національному і міжнародному масштабі.

Список використаної літератури

1. *Вивчати пам'ятки Чернігова допоможе таксі* // День. – 2008. – 3 груд.
2. *Воронков В.* Прощавай, курортна Пальміро? / В. Воронков // Голос України. – 2008. – 28 берез.
3. *Київщина туристична: нові можливості* // Новини туризму. – 2008. – № 19. – С. 37.
4. *Кирей В.* Зберігаючи – примножуємо / В. Кирей // Уряд. кур'єр. – 2008. – 12 лип.
5. *Кобиляцька В.* Черкаси розпочинають «полювання» на туристів / В. Кобиляцька // День. – 2009. – 24 квіт.
6. *Костюкевич В.* Житомирщина пропонує туристам свої чудеса / В. Костюкевич // День. – 2009. – 3 лют.
7. *Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України.* Виноградний кадастр України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://govuadocs.com.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
8. *Павленко С.* Відтепер турист у нашому краї не заблукає / С. Павленко // Голос

України. – 2008. – 2 квіт.

9. *Про роботу туристичної галузі м. Києва* // *Новости турбізнесу*. – 2008. – № 18 (116).

10. *Свачій І.* Венеціанський острів – ще не Венеція / І. Свачій // *Вечір*. Київ. – 2009. – 27 лют.

11. *Свачій І.* Київ перетворюється на дикий схід / І. Свачій // *Хрещатик*. – 2009. – 27 лют.

12. *Седик О.* Індустрія подорожей [Електронний ресурс] / О. Седик. – Режим доступу: www.kreschatic.kiev.ua. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

13. *Скобельський Д.* Гостей Полтави зустрічатимуть дипломовані екскурсоводи // *Голос України*. – 2008. – 19 лип.

14. *Солонина Є.* Запоріжжя «розкриває карти» туристам // *День*. – 2008. – 3 груд.

15. *Тарасова Ю.* Виноградарство та виноробство як пріоритетні галузі господарства ТНПУ. Серія: Географія. – № 2, 2005. – Т. – 156 с.

16. *Туристичні новини регіонів України* / Інф. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

17. *У планах заморських туроператорів* / Укрінформ // *Уряд. кур'єр*. – 2008. – 10 січ.

18. *У Чернігові – туристичний бум* / Укрінформ // *День*. – 2009. – 13 січ.

19. *Шпарага Е.* Ринок винного туризму Причорноморського регіону як перспективний напрямок тематичного туризму України // *Е. Шпарага, В. Бойко* // *Географія та туризм : зб. наук. пр. – К. : Альтерпрес, 2011. – Вип. 14. – С. 46–51.*

Резюме

Зроблена спроба простежити стан розвитку вітчизняної туристичної індустрії, яка в сучасних умовах постійно й динамічно розвивається, сприяючи вирішенню цілого комплексу життєво важливих соціально-економічних проблем.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, турист, екскурсія.

Summary

Rahuba E. State of development of the domestic tourism industry

The article attempts to trace the condition development of the domestic tourism industry, which in modern terms is constantly and rapidly evolving, helping to solve a whole range of vital economic and social problems.

Key words: tourism, tourist activities, tourist, excursion.

Аннотация

Анализируется состояние отечественной туристической индустрии, которая в современных условиях динамично развивается, способствуя решению комплекса жизненно важных социально-экономических проблем.

Ключевые слова: туризм, туристическая деятельность, турист, экскурсия.

Надійшла до редакції 25.01.2014 р.